

דיני כבוד ועונג שבת מקור והגדרה

כתוב בתורה: "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", ומכאן דרשו שיש מצווה להתכונן לשבת ביום שישי ובנביא ישעיהו נאמר: "...וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר".

ומכאן לומדים שיש שתי מצוות עיקריות: מצוות כבוד שבת ומצוות עונג שבת.

הגדרה: עונג שבת: לענג את השבת – ומצווה זו שייכת רק בשבת עצמה. כבוד שבת: לכבד את השבת וזה שייך לפני שבת ובשבת עצמה

עונג שבת

המצווה היא שאדם יתענג בשבת בתענוגים שמענגים אותו, **כל אחד לפי סגנונו ורמת החיים שלו**.

הרבה פעמים אנשים באים ואומרים לעצמם, "מי אמר שאני קונה את הבשר הזה כדי לענג את השבת...? אולי אני סתם נהנתן שרוצה להנות ומפיל את ההנאות שלי על השבת..."

המחשבה הזו הינה טעות ביסודה! לפי מה שהגמרא אומרת, ומה שמובא בראשונים ובפוסקים, המצווה היא שהאדם יענג את עצמו במה שטוב לו ונעים לו – באוכל טוב ובשתיה טובה, בבגדים נוחים, בשינה עריבה וכו' וזה גוף המצווה שאת כל ההנאות שהוא הכי אוהב יעשה בשבת לכבוד השבת – ובזה הוא מקיים את מצוות עונג שבת. וכל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מיצרים, וממלאין משאלות ליבו, וניצול מחבלי משיח וממלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנום וזוכה לעשירות (שבת קיח. – קיט. ועי"פ הרמב"ם שבת פ"ל).

איך מענגים את השבת

מי שיש לו: יענג את השבת במאכלים חשובים לפי כבודו, ולפי טעמו- כלומר מה שנאמר בשר ויין וכו' זה לא דווקא, אלא העיקר שיאכל מה שמענג אותו. ולא יפחות מבי' תבשילים. ועל פי הסוד יש עניין לאכול דגים בכ"א מג' הסעודות, אלא א"כ שונאן (עיי' בס"י רמב במשני"ב ב).

מי שיש לו ממון כדי ג' סעודות ועוד קצת, שלא יסתפק בפת בלבד אלא יוסיף את הכסף הנותר לתבשיל-אפי' הקטן ביותר.

מי שהשעה דחוקה לו ביותר: ויש לו מזון ב' סעודות. ע"ז אמר רבי עקיבא, 'עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות. ולכן, יסתפק בבי' סעודות ולא מעבר (הכל ע"פ המשני"ב בס"י רמב, א).

הוצאות שבת

אמרו חכמים: כל מזונותיו של האדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה, חוץ מהוצאות שבת ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם מוסיף מוסיפין לו.

כאן רואים: שבכל מה שקשור להוצאות הרגילות, צריך להיזהר לא להוציא סתם שמא הוא יחרוג ממה שקצבו לו לאותה שנה, אבל במה שקשור להוצאות שבת, אדרבה כל המוסיף מוסיפים לו (עיי' בס"י רמ"ב במשני"ב ס"ק ד. ובשער הציון יג).

מי שמצבו הכלכלי דחוק, ואין ביכולתו לקנות מאכלים לענג את השבת עליו לצמצם בהוצאות של ימות החול כדי שיוכל לענג את השבת כמו שצריך (שבת דף קיח).

דיני כבוד ועונג שבת

הלוואה לצורך הוצאות שבת: הגמרא במסכת ביצה אומרת: מה פירוש הפסוק "כי חדות ה' היא מעוזכם"? עונה הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון, אמר להם הקב"ה לישראל, בני! לוי עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע".

שואל שם תוספות: הרי כתוב "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", מדוע? הרי אם אפשר ללות ולסמוך על הקב"ה שיחזיר, מדוע לעשות את השבת חול?..? ויש כמה הסברים בראשונים ובאחרונים. והעולה להלכה הוא כך:

מי שאין לו כסף מזומן לקניית מאכלי השבת שרגיל בהן, אם יש לו עסק או חסכוניות וכדו', מותר לו ללות. אבל מי שאינו יודע כיצד יחזיר את חובו, תלוי במידת בטחונו האמיתי בהקב"ה, ואם אינו סמוך ובטוח בה' שיוכל להחזיר אסור לו ללות, ועליו נאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (עיין בסי' רמ"ב במשנ"ב ס"ק ג ובשעה"צ יב. ובחוט שני ח"א פ"א ב).

כבוד שבת

דין כבוד שבת מתחלק לשני חלקים: א. כבוד שבת בא לתת מסגרת לעונג שבת, כלומר – שהעונג שבת צריך להיות עונג שלא מוריד מכבוד השבת. לדוגמא, אדם שאוהב לאכול בשר, מבחינת העונג שבת אין זה משנה איך יוגש האוכל מבחינתו העיקר שהאוכל יהיה טעים אבל מדין כבוד שבת עליו לדאוג שהאוכל יגיע בצורה מכובדת לשולחן (כה"ח יא).

וכן שאר דברים שלא קשורים לעונג שבת, כגון בגדים יפים ונקיים ושהשולחן יהיה ערוך יפה.

ב. שיש מצווה בעצם ההכנות לשבת, וזה לא רק טכנית כדי שיוכל להתענג בשבת, והכבוד בזה שמתייחסים לשבת כמו שמתכווננים לקראת אירוע חשוב (ביאור הגר"א הל' יו"ט סי' תקכ"ט סעיף א. ובחוט שני ח"א תחילת פ"א).

איך מתכווננים לשבת?

מצווה להתכונן לשבת לפחות ממה שמתכווננים לקראת אירוע חשוב.. והכנה מתחלקת לדברים שצריך לעשות לכבוד שבת בצרכי הגוף ובצרכי הבי., ויש דברים שצריך לא לעשות, כיון שעשייתם פוגמת בכבוד שבת.

צרכי הגוף

רחיצה: מצווה להתרחץ לקראת שבת, והרחצה צריכה להיות דווקא במים חמים. (סי' רס').

זמן הרחיצה: ביום שישי סמוך לשבת, והכל לפי העניין והזמן (סי' רט).

גזיזת ציפורניים: ביום שישי ולא בחמישי. כיוון ששבת זה יום שלישי לגזיזתן, והיות ואז מתחילים לצמוח אין זה מכבוד שבת. אבל מאחר ומן הנכון לא לגזוז את ציפורני הידיים והרגליים ביום אחד, לכן המנהג, שאת ציפורני הרגליים יגזזו בחמישי, (כנראה בגלל שציפורני הרגליים פחי ניכרים בגדילתן) ואת ציפורני הידיים בשישי (סי' רס במשנ"ב ס"ק ו). וע"פ מנחם האר"י נהגו לגזוז גם את ציפורני הידיים וגם את ציפורני הרגליים ביום שישי.

תספורת: אם שערותיו ארוכות מצווה להסתפר בער"ש (שס).

דיני כבוד ועונג שבת

לבישת בגדי שבת: מיד אחרי הרחיצה, וכמה שיותר סמוך לשבת, ובלבד שלא יכנס לחשש חילול שבת. ישתדל שיהיה לו בגד יפה לשבת – 'וכבדתו', שלא יהא מלבוש שבת כשל חול. טוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול, אפי' חלוק וטלית.

בגדים נאים: יש ללבוש בגדים נאים לכבוד שבת, גם כשיושב בביתו בין הגויים ואף אחד לא רואה אותו, כיון שהמצווה היא לכבוד השבת (שו"ע סי' רס"ב).

להרהר בתשובה בער"ש: כתבו הספרים ירהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ע"ש, כיון ששבת נקראת כלה מלכתא, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי סחבות של חלאת העוונות (סי' ר"נ במשנ"ב ס"ק ג).

דברים הפוגעים בכבוד שבת

לא קובעים סעודה חשובה אפילו בבוקרו של יום שישי. (גם סעודת מצווה אסורה, אלא אי"כ זמנה ביום שישי כמו פורים) ונאמרו בזה ג' טעמים:

1. שע"י שיאכל סעודה גדולה בער"ש, לא יאכל לתאבון בלילה.
2. מתוך טרדת הסעודה לא יתעסק כראוי בסעודת שבת.
3. זלזול בכבוד שבת, שמשווה את סעודת ער"ש לסעודת שבת.

לאכול ולשתות בלי קביעת סעודה - דהיינו פירות ושאר משקים, וחמשת מיני דגן פחי מכביצה. מותר כל היום. אלא אם משער בנפשו שגם זה ימנע ממנו לאכול לתאבון בשבת.

לקבוע סעודה שרגיל בה בימות החול: מעיקר הדין מותר כל היום. אבל מצווה למנוע מזה משעה תשיעית. ובימות החורף הקצרים מצווה למנוע משעה שמרגיש שאם יאכל, ימנע מלאכול בערב לתאבון (סי' רמ"ט סעיף ב).

עשיית מלאכה בערב שבת – אסור לעשות מלאכה קבועה מזמן מנחה קטנה. אבל מלאכה עראית כגון תיקון קל בבגד, וכן תיקוני חשמל קלים מותרים כל היום. וכן התירו עשיית מלאכות לצורך השבת בחינם, ויש שכתבו שאם ניכר שהמלאכה לכבוד שבת מותר גם בשכר. וכן התירו מכירת סחורות וכדו' עד סמוך לשבת בתנאי שצרכי השבת שלו מוכנים (סי' רנ"א סעיף א-ב ובמשנ"ב שם. ובכה"ח שם).

הכנת מאכלים לכבוד שבת:

זמן ההכנות לשבת

ביום שישי בבוקר שנאמר 'והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו' – ובמנ נאמר שלקטו אותו בבוקר בבוקר, מוקדם. ואין להקדים ליום חמישי, כיוון שביום שישי ניכר יותר שהוא לכבוד שבת. אלא אי"כ מדובר בתבשיל שזמן הכנתו מתארך, או בימי שישי הקצרים, שאז יכין ביום חמישי. (רנ"ט ס"ק ב).

בגדי שבת: אחד מעשר תקנות שתיקן עזרא הסופר היא: שיכבסו את הבגדים ביום חמישי, כלומר אין ללכת בשבת בבגדים שאינם נקיים ולכן יש לדאוג ולכבס אותם כל ערב שבת, אך אין לכבס ממש בערב שבת אלא ביום חמישי, כיון שהכביסה לוקחת זמן רב, ושיום שישי יהיה פנוי לשאר ההכנות לשבת. (רמ"ב ע"פ המשנ"ב ה ושעה"צ טז).

כיום שמלאכת הכביסה היא מכנית ולא ידנית ואינה דורשת מן רב כבעבר. נחלקו הפוסקים האם מותר לכבס ביום שישי. לכו"ע עדיף ביום חמישי ולכו"ע אם אין לו בגד לשבת מותר ביום שישי.